

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

26. September 1870 - 26. September 1945.

Jens Chr. Lauersen: Den store Langdysse i Varnæs Tyk-Skov.

Peter Kr. Iversen: En Præste»Dagbog« fra sidste Halvdel af det 18. Aarh.

H. Hansen Toft: En Møller af ædel Byrd.

Carl Lange & Co.

København K

Konserves en gros

Reserveret

S. S. V.

Lyngby CementstøberiC. M. NIELSEN

TELEFON 330

Fremvej 1b. Gyldendagsvej 6

*A/S Sønderjydsk**Frøforsyning*

Frøavl og Frøhandel.

AABENRAA

Thisted
Andels-Svineslagteri**Thisted Jernhandel**

v/ Chr. Homann

THISTED

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447**Dansk
Eternit-Fabrik****A/S**

Telefon 4800

A A L B O R G

ASMUS HANSEN.

Kolonial- og Kortevarer
en gros

Haderslev

Smith & Co. A/SCykler og Cykledele
en gros

ODENSE

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Idcal 1935« og

»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense**POUL KRØJGAARD***Trikotagefabrik*

HERNING

Telf. 406

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing Mors

Poul Pedersen

Landsretssagfører

Vejle

Hans Jensens Eff.

Trikotagefabrik

I K A S T

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive.

Telf. 94. 2 Linier

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

Marie ChristensenHjemmebageri & Conditori
med Thesalon**GRAM****KOLEANLÆG**

Brødrene Gram A/S

Vojens

Bispetov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tønder Landmandsbank A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Landbostandens
Sparekasse
Nykøbing F. Tlf. 197-1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 41 Mill. Kr.
Reserver ca. 4 Mill. Kr. Telefon 216

Aktieselskabet
STRUER BANK
STRUER

Aktieselskabet
AARHUUS PRIVATBANK
Aarhus Hovedkontor
København Nygade 1.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9-12 & 2-4
Lørdag 9-1
GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn
HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet
*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10-3 Telefon 516, 517 og 518
Skanderborg

**Sparekassen
for Haderslev Byes Omegn**
Telefon 2133, 2 Linier.
Postgiro 8356.
HADERSLEV.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank A/S
Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂
HORSENS

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829
Telefon 2 og 502 Kontortid 10-12 og 14-17

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048
Aarhus

**Den lollandske Landbo-
stands Sparekasse**
NAKSKOV Stiftet 1870
Indskudskapital ca. 61,0 Mill.
Reserver ca. 3,8 Mill.
Kontorer i: Maribo - Birkerød -
Dannemarie - Stokkemarke.

Jydsk Grundejerkreditforening

Hening.

Udlaan: 1/4 1944: 233.651.400 Kr.
Reserver: 1/4 1944: 11.392.144 Kr.

Aktieselskabet
Landbobanken i Skive
SALLING BANK
Kontortid: 9-12 og 2-5
Lørdag 9-2. Telefon 700. Skive.

Aktieselskabet
Handels- og Landbrugsbanken
Silkeborg
Telf. 1024 (4 Linier)
SLEGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sønderjysk Teglintustri

Nordre Fasanvej 217 - København N.
Telf. C. 4520 - Tage 1700 - Tage 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 - 807 - 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Sønderjysk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*

*Graasten
Teglværk*

GRAASTEN

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-

Komfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkellovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)

Grundlagt 1848

Nordisk

Trikotagefabrik

Haderslev

Midtjyllands Æggesport

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 18

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1. Oktober 1945.

1870 — 26. September — 1945

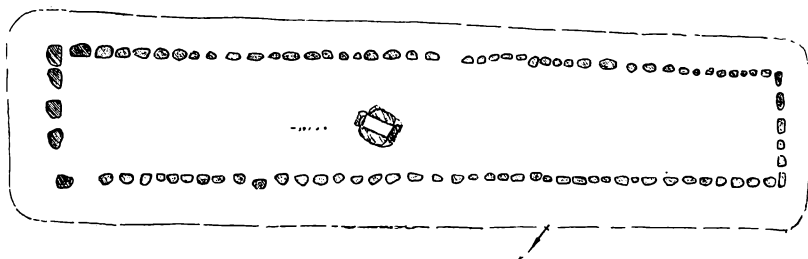
DEN STORE LANGDYSSE I VARNÆS TYK-SKOV

*Et af Sønderjyllands smukkeste Stenaldermindesmærker
restaureret.*

Af Jens Chr. Lauenzen.

I Varnæs Sogn findes der Spor af 70 Oldtidsminder. De ligger næsten alle i Sognets nordlige Del, nord for en Linie Brudehøj—Varnæs, saaledes mellem Blaakrog og Varnæs 32, omkring Vibekær 17, omkring Ornum 5, Vest og Nord for Varnæs 13; dertil kommer 2 Langdysser i Tyk-Skov; desuden har der været en anelig Runddysse tæt ved N. Ø. Hjørnet ud mod Fjorden. Denne er nu fuldstændig forsvundet, ligesom Størsteparten af de omtalte, der er bleven sløjfet for at give Plads til frugtbare Marker; men det kan endnu ses, hvor de har ligget. Et af de bedst velbevarede er den store Langdysse i Tyk-Skov, der ved sin tildels afsides Beliggenhed har været skærmet for Tidernes Trang til Byggemateriel og til Anlæg af Veje. Den ligger godt gemt i Skovens Dyb, omgivet af høje slanke Bøgetræer; men gennem Aarhundreder har den om Vinteren været udsat for Frost og Tø, og om Sommeren har Trærødderne gjort deres til at skubbe Randstenene ud fra deres oprindelige Pladser. Af 93 Randsten var der kun 17, der stod paa deres Plads; 2 manglede helt; der har oprindeligt været 95 Randsten.

I denne Forfatning havde Langdysssen ligget i umindelige Tider og

J. Raben del.

J. Raklev fot.

var kun en Skygge af, hvad den kunde være — et af vore stolte Oldtidsmindesmærker — og derfor burde den restaureres.

Da det stedlige Danske Samfund har til Formaal bl. a. at værne om alt Dansk, — Kultur og Sprog, Sæd og Skik, — saa det som sin Opgave at faa Mindesmærket ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Nationalmusæet i København var straks interesseret i Planen paa visse Betingelser. Der skulde stilles Arbejdskraft og et mindre Beløb til Raadighed. Takket være Varnæs og Bovrup Sogneraad, der sørgede for Arbejdskraften med 4 Mænd i 11 Dage, og Historisk Samfund for Sønderjylland og Sprogforeningen, der hver lovede at give 100 Kr. til Restaureringens Gennemførelse, kunde Arbejdet paabegyndes.

Den 6. Juni gik Arbejderne med Konservator J. Raklev fra Nationalmusæet som Leder i Gang med Restaureringen, og den 18. Juni var Arbejdet færdigt, 76 store Sten var sat paa Plads; Gravkammeret og hele Langdyssen havde faaet det smukke Udseende, som hosstaaende Billeder viser, og der blev nedsat en af Nationalmusæets smukke Granitsten med F. M. paa.

Den sidste Dag kom Musæumsinspektør J. Raben og Kustode Harboe, Sønderborg, for at opmaale og kortlægge Langdyssen. Dens Længderetning er N. Ø.—S. V. Jordhøjen er ca. 48 m, indenfor Randstenene 44 m. Bredden af Jordhøjen er ca. 13 m, indenfor Randstenene ved N. Ø. Enden 7 m, ved S. V. Enden 6 m. Højden er 1,65 m. Ca. 20

J. Raklev fot.

m fra Østenden findes et meget anseligt Gravkammer sat af 3 smukke Bæresten, 2 i hver Langside og en for Vesterenden; alle 3 har en Højde fra Gravbunden til Overkanten af 1,65 m. I Østerenden staar en lavere Tærskelsten 1,05 m. Kammerets Længde ved Gravbunden er 2,40 m, Bredden 1,25 m. Dets Bund var brolagt med indtil hovedstore Sten, hvorimellem fandtes brændte Flintskærver. Gravens Bæresten var skraat indadhældende foroven, og Længde og Bredde er her henholdsvis 1,50 m og 0,70 m. Den ca. 6 Tons anselige Dæksten, hvis Længde er 3,20 m og Bredde 1,80 m, var væltet mod Øst — vistnok af Tyskerne i 1864 —, saaledes at den hvilede paa Tærskelstenen og blottede Gravrummet næsten helt i Vesterenden. Dækstenen blev ved Hjælp af en 3 Tons Skruetalje og 2 Dunkrafter med Løfteevne paa tilsammen 7 Tons atter lagt over Kammeret paa sin oprindelige Plads, dér hvor den laa, indtil Tyskerne 1864 væltede den ned for at se, hvad Graven indeholdt. Da den store Dæksten var lagt paa Plads, fik Gravkammerets Indgang det smukke Udseende, som hosstaende Billede viser. Et Nutids-Menneske kan ikke lade være med at beundre det Folk, der har rejst et saa stort Mindesmærke, naar vi véd, hvilke Redskaber, der stod til dets Raadighed. Foruden Gravkammerets store Sten har de største Randsten en Højde og Bredde paa 1,80 og 1,50 m. Det har været et Kunststykke at faa dem paa Plads uden Skruetalje og Dunkrafter.

Musæumsinspektør Raben antager, at Langdyssen er ca. 4000 Aar

gammel, og at den nu kan regnes til et af Megalithtidens stolteste Mindedmærker i Danmark. Professor Johs. Brøndsted omtaler den i sit store Værk »Danmarks Oldtid«, Bd. 1., under Afsnittet »Kendte Langdysser« og sætter den i Klasse med »Troldkirken« Syd for Limfjorden midtvejs mellem Nibe og Aalborg, »Klelund« i Sydjyllands Midte, »Lindeskov« nær Nyborg, Danmarks længste Langdyse »Kong Humbles Grav« paa Sydlangeland, de midtsjællandske ved Gyrstinge og Gunderslevholm, og »Grøn Jægers Høj« paa Møn ved Fanefjord med sine 3 Kamre og 130 Randsten.

I Anledning af Langdyssens Restaurering havde Dansk Samfund og Varnæs Ungdomsforening indbudt til St. Hansaftensfest ved Varnæsvig Badehotel. Det blev en smuk og overordentlig stemningsfuld Fest, der havde samlet ca. 250 Fstedeltagere, da Formanden for Dansk Samfund, Grd. N. Gammelgaard, bød Velkommen. Efter at Varnæs Sangforening havde sunget et Par Sange, talte Redaktør Kamphøener, Aabenraa. Igen lød vore smukke Sange ud over den stille og blanke Fjord. Da det begyndte at mørkne, og Baal ved Baal tændtes omkring Fjorden, satte et Fakkeltog sig i Bevægelse mod den gamle Kæmpehøj — Fakler baaret af Ungdommen —, der da det naaede Højen, dannede en Kæde udenom denne, medens Midsommervisen blev sungen — det var et vidunderligt Sceneri midt inde i Skovens Stilhed. Bag de høje Trætøppe havde Maanen tændt sit blege Lys i den skære Sommernat. Saa blev Faklerne kastet i Baal, der altsaa bogstaveligt talt var bleven tændt ved Fædrenes Gravhøje, og Degn Schmidt, Varnæs, holdt Baal-talen. Taleren sluttede med at fremsige et af ham selv forfattet Digt.

EN PRÆSTE»DAGBOG« FRA SIDSTE HALVDEL AF DET 18. AARH.

Pastor Ulrik Selmer, Vonsbæk, skriver om løst og fast.

Af Peter Kr. Iversen.

I Vonsbæk præstearkiv findes et lille hæfte med følgende lange titel: Optegnelse paa de præster, som ere vocerede her i provstiet fra 1700; iligemaade de mærkværdigheder og forandringer, som have tildraget sig, siden jeg blev kaldet hertil, som var dom. 1. adv. 1765. Vil mine elskelige successores continuere hermed, staaer det i deres behag, hvis ikke saa forundes det vel et sted i præsteskabet. Vonsbæk ut supra. Ulrich Selmer. Det blev, som vi skal se i det følgende, kun lidt, som én af efterfølgerne fik skrevet i hæftet, men derimod blev pastor Selmers bøn om at opbevare det i præsteskabet efterkommet, og sammen med de øvrige ældre sager fra Vonsbæk præstearkiv beror det nu i landsarkivet i Aabenraa.

Præstefortegnelsen har ingen interesse i denne forbindelse, saa meget desto mere de opnoterede mærkværdigheder og forandringer, som her skal gengives som eksempel paa, hvilket underholdende og let tilgængeligt stof, lokalhistorikeren ofte kan vente at finde i præstearkiverne. Vigtigst i disse er naturligvis kirkebøgerne, som enhver personhistoriker jo saa udmærket kender, men hvis værdi som lokalhistorisk kilde (ud over det personallistoriske) man ikke altid synes at være klar over. I ældre tider var præsterne som regel ganske anderledes nær knyttet til deres sogn end nu til dags. Mange forblev — som pastor Selmer — til deres dødsdag i det sogn, hvor de en gang havde faaet kald, og ofte gik embederne i arv fra fader til søn (eller svigersøn). Denne nære tilknytning til sognet maa ses som baggrund for, at en del præster i det egentlige kirkebogsstof (daab, konfirmation, trolovelse etc.) indflettede en række beretninger vedrørende begivenheder, der havde fundet sted i sognet eller nærmeste omegn, og som de fandt værd at opbevare for

efterverdenen. Som særlig interessante i denne retning skal de ældste kirkebøger fra Aastrup nævnes. 1762 og 1763 udstedes imidlertid forordninger om, at kirkebøgerne i de under den slesvigske generalsuperintendentenhørende sogne skal føres efter et ganske bestemt skema, og dermed hører præsternes mere private bemærkninger i kirkebøgerne op. De, der har følt trang til at fortsætte med opnotering af lokale og andre begivenheder, har da maattet gribe til den udvej at føre en særlig dagbog eller aarbog. Det er dette, præsten i Vonsbæk, Ulrik Selmer, har gjort. Som han selv skriver, tiltraadte han, der var født 1725 som søn af pastor Ulrik Selmer i Eltang, præsteembedet i Vonsbæk 1762 efter i to aar at have været Kapellan i Aastrup. Muligvis er han sidstnævnte sted ved læsning i de interessante kirkebøger blevet inspireret til at nedskrive de i Vonsbæk stedfindende mærkværdigheder og forandringer. Lige saa lidt som Farstrups og Axelsons dagbøger, som Blicher i nogen grad er paavirket af i sin berømte novelle: Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog, kan siges at være dagbøger i egentlig forstand, er pastor Selmers optegnelser det. Med større ret kan de kaldes en slags aarsregister. Som i andre præste»dagbøger« er det en broget blanding begivenheder, pastor Selmer har noteret sig. Mest plads er der naturligvis ofret paa rent lokale forhold. I den præstelige stil, som vi kender fra de første Sider af Landsbydegns Dagbog, gives mange og interessante oplysninger om præstegaardens bygninger og jorder. Man faar oplysninger om udskiftningen af fællesskabet i Vonsbæk og omliggende sogne, og der fortælles om godt vejr og navnlig om daarligt vejr, om gode høstaar og daarlige høstaar, om høje priser og lave priser etc. etc. Ogsaa samtidige indenrigs- og udenrigspolitiske foreteelser refereres og faar deres kommentar.

Den følgende gengivelse af pastor Selmers »dagbog« er ordret. Ret-skrivningen og tegnsætningen er tillempet efter nutidens skrivemaade, idet der dog er lagt vægt paa at bevare den gamle sprogtone.

— — —

De mærkværdigheder og forandringer, som have tildraget sig, siden jeg blev kaldet hertil, findes udi efterfølgende optegnelser, som jeg har ved forekommende lejligheder annoteret.

ANNO 1765.

An. 1765 paa dom. 1. advent blev jeg Ulr. Selmer af provst Cretschmer introduceret.

d. 17. december lod jeg broen, som man gaar over paa til kirken, lægge og istandsætte, da der tilforn var ikke andet end et stykke smalt træ at gaa paa.

ANNO 1766.

d. 28. jan. havde jeg bryllup med jomfr. Anna Margretha Zoëga. I denne vinter grasserede kvægsygdommen i Øsby og Bæk og kom L. D.¹⁾ ikke videre.

d. 22. maj, som var trinitatis søndag blev paa den dag holden en almindelig bededag, for at tilbede vores unge konge naade, kraft og velsignelse af Gud til at regere sine lande viseligen og vel.

Samme foraar lod jeg indrette mit studerekammer i den vester ende af sæd-huset²⁾, hvortil sognet gav 40 rdlr., saasom det er i deres anpart af huset.

ANNO 1767.

I foraaet lod jeg ved fjorden grave en rende og opgravede den, at min baad kunde der ligge i sikkerhed, og lod jeg samme tid en bøg udhule, hvor sejlene kunde staa.

I efteraaet og det derpaa følgende foraar lod jeg gaarden ganske omlægge med stenbro, hvilket kostede mig over 50 rdlr., saasom jeg maatte købe mange sten.

Samme foraar blev ogsaa de tvende stentrappes for storstuedøren og køkkendøren lagt; begge trapper blev kløvede af een sten, som jeg lod opgrave i Made paa de lejder³⁾ vesten for den vestre lade.

Dom, rog.⁴⁾ slog torden og lynild ned i en bøg vesten i min skov og skilte den ad.

Om sommeren blev et nyt loft lagt i kirken neden under bjælkerne, da det før laa oven paa bjælkerne.

Ved mortensdags tider var et forfærdeligt vejr med torden og lynild tillige med en hvirvelvind, som nedslog det middelste af et hus i Aastrup, og begge ender blev staaende.

ANNO 1768.

I foraaet blev skolehuset i Bæk opbyggt.

Samme tid blev kirkeloftet og væggene malet; da jeg og lod prædikestolen første gang betække oven omkring med rød fløjl, hvortil blev taget den messehagel, som da forefandtes ved kirken.

En dag i juli maaned slog lynilden ned i en æsk tæt uden for min port og skilte den ad, men gjorde / Herrens Navn været lovet / ingen videre skade her; men samme dag slog den og ned i Aastrup Overby og afbrændte 3 huse.

d. 3. aug. skulde der vælges en diaconus i Haderslev; dagen var sat; kandidaten indfandt sig; jeg og andre kom for at høre, men maatte med lang næse drage hjem igen; thi det blev til en polsk rigsdag; aarsagen

var at amtmanden og magistraten kunde ikke stemme overens; imidlertid satte kongen een hr. Fabritius⁵), som ikke engang var udnævnt til valg. Om de gode Haderslever nogensinde faar deres valg igen, det vil tiden lære.

ANNO 1768.

I juli blev en procenten skat udskrevet, da der skal svares 10 rdlr. af 100. Civilbetjenter, som ikke havde 500 rdlr. indkomster skulde kun give 3 a 2 rdlr. af 100; men præsterne skal give 10 rdlr. af 100, hvad enten de have et, to, tre eller fire hundrede rdlr.; visseligen en tung skat! men en trøst er det, at den efter løfte igen skal holde op efter 2 aars forløb. Jeg af dette lidet kald giver aarlig 24 rdlr.; derforuden til den extraordinære kopskat 12 a 13 rdlr.

d. 24. oktbr. kunde snart have bleven saadan en mærkværdig dag for hele præsteskabet i dette provsti, at den aldrig skulde have bleven glemt; thi der kom nogle kommissionsherrer fra Slesvig, hvoriblandt var den fornemste, som hed Boye. Deres forebringende var, at korn- og kvægtiende skulde afskaffes, og præsterne derimod skulde have rede penge. Hele præsteskabet blev sammenkaldet til Haderslev amts- hus, og dette blev os forestillet. Vi gjorde indvendinger derimod, men alt forgæves. Derpaa forsamlede vi Haderslev herreds præster os og gjorde en allerunderdanigst forestilling og ansøgning hos majestæten selv, at da det var majestæstens absolute vilje, at præsterne ikke maatte faa tienden i kærven⁶), som alle tider havde været brug, vi dog da maatte beholde tienden i rent korn, som den største part allerede var med bonden accorderet om; thi at tage pengene paa amtstuen, deraf kunde i fremtiden flyde mange vanskeligheder etc. Hvordan det vilde falde ud, vil tiden lære.

I dette efteraar bleve de linde for mit kammer vindue satte.

NB. 1749 blev den lind, som staar mellem sædehuset og den østre lade, sat.

ANNO 1769.

I foraaet lod jeg et stykke af skoven, kaldet Lund, som ligger syd sydost fra præstegaarden indhegne, idet jeg lod oprejse et gærde, som gik fra Made-porten lige ned til fjorden, som baaden ligger, og det gjorde jeg alene for at opfrede skoven, og at kreaturerne ikke skulde ødelægge de unge opvoksende træer; herforuden haver jeg dels saet, dels forplantet over 300 eger. At sligt ikke er sket til min fordel, kan enhver let begribe, saasom jeg er alt for gammel til at kunne vente nogen gavn heraf; men det er sket til fornøjelse og nytte for mine kære successoribus⁷).

/ Tag dig noget for til eftermandens nytte
og lev som du i dag herfra igen skal flytte! /

Blive bemeldte eger ved magt og komme til fuldkommenhed, saa kan det være en curiositet for dem, som da leve, at de kan vide, hvor mange aar de have staaet.

Samme foraar lod jeg anlægge en køkkenhave paa den nordre side af den nordre lade, da den tilforn var uden for porten ved fen(ne)ledet.

d. 25. juli var et forskrækkeligt vejr i Haderslev med torden og lynild, men fornemmelig var hagle forskrækkelig, thi hagle vare saa store som dueæg. De laa over $\frac{1}{2}$ alen tyk paa gaderne; alle vinduer, som vendte imod vesten bleve indslagne; alle køkkenurter ødelagte, og alt korn paa marken imellem Haderslev og Aastrup kirke blev nedslaget, saa de Nederby-Aastruper og præsten mistede næsten al det aars grøde af korn, de Overbyer-Aastruper beholdt deres, saasom hagle ikke naaede videre end til kirken.

d. 27. dec. faldt en meget stor snefog, hvorudi nogle mennesker omkomme scil. af Stepping og Tyrstrup sogner.

I dette aar haver kvægsygdommen skrækkeligen grasseret i det hele fyrstendom, og sidst af aaret her og bliver ved endnu.

ANNO 1770.

For den fordærlige kvægsygdom, som den hele vinter haver grasseret her saavel som i alle omliggende sogner, haver Herren af idel naade og barmhertighed forskaanet mig hidindtil. Hans navn være æret og priset.

Marts. Med denne maaned begyndte en haard vinter, saa kulden var saa haard, at d. 25. frøs der is paa vinflasken paa alteret i kirken, og havet var tillagt, at adskillige gik fra Anslet til Brandsø. Udi denne sommer var en del af vor flaade sc. 4 orlogsskibe, 2 bombarder-galiother, 2 fregatter og et proviantskib for Algier, som skulde ruinere samme stad men saasom bombarder-galiotherne duede intet, maatte de med uforrettet sag gaa derfra igen.

Moscoviterne have i denne sommer erhholdet mange sejrvinginger over tyrkerne baade til lands og til vands.

Udi dette aar skulde den procenten-skat, som 1768 blev paabuden, efter løfte cessere⁸⁾, men den skal endnu vedvare længere, dog med en liden lindring for præsterne ved de smaa kald.

Nov. udkom en forordning, hvormed det behagede kong C. 7. at afskaffe en del hellige dage, sc. den tredie helligdag af alle tre højtider jul, paaske og pinse, højtid, Fest. Epiph., Mar. Purgat., Annun. Mar., St. Joh., Mariæ Visitat., Fest. o. Sanct., og det af den aarsag, at folk

kunde have flere dag at arbejde udi⁹⁾). Udi dette aar behagede det kongen at forandre vores alen, vægt og maal, da skp.¹⁰⁾ tilforne maatte toppes, men nu stryges.

ANNO 1771.

I dette aar haver vinteren været haard og langvarrig, da man ikke kom ud med ploven førend d. 16. april, og var isen saa stærk den 10. april, at nogle gik fra Brandsø her til landet over isen.

d. 11. febr. blev funden en rig guldmine paa St. Croix, hvor et pund jord kan give guld til 5 rdlr. værdi. Vil den gode Gud lade dette faa fremgang, saa kommer det saare vel tilpas, saasom i vort kære fædreland er megen stor pengetrang¹¹⁾). Saa højt som prisen for nogle aar siden var stegen paa jord-gods, saa dybt er det nu falden, da saa mange maa formedelst fattigdom gaa fra gaard og grund. Aarsagen er dels den fordærlige kvægsygd, dels den svare kopskat, som haver vedværet siden 1762, og bestaar den derudi, at der skal aarligen svares 1 rdlr. af et hvert menneske fra 12 aar af. De formuende betaler for de fattige. Jo mere nu de fattiges tal vokser, jo haardere trykkes de formuende, indtil en stor del af dennem bliver selv fattige.

Kornet haver i dette aar været ved saare høj pris, da 1 skp. rug haver kostet 24 sk., 1 skp. byg 18 sk. 1 skp. havre 8 sk., 1 skp. boghvede 18 sk., 1 skp. ærter 30 sk. Herren min Gud haver velsignet mig med ærter. Jeg havde saaet i de agre lige for kirken i Katholdt 28 skp. og avlede derefter 31 tønnder, men fik ikkun 16 sk. for skp., som jeg syntes at være nok. Herrens navn være æret!

Juni lod jeg kaste en grøft fra den lange sig¹²⁾ udi Katholdt for at trække vandet, i den tanke, at den skulde give bedre hø, thi tilforne voksede der intet andet end noget skarp fleggræs.

En hastigere og tillige mærkværdigere avancement er næppe hørt mage til end som denne, der skete med Struense, generalsuperintendentens søn. Samme var physicus i Altona, og da kong Christian 7. rejste udenlands 1768 blev denne rejsedoktor, og da kongen kom tilbage 1769, kom Struense med til hove, og udi denne sommer blev han geheim-kabinetminister, og tillige gjort til greve, et hastigt og tillige stor spring. Hvad hans meriter have været, hvorfor han saa hastig og højt er stegen i vejret, kan jeg ikke vide, men eftersom han var en medicus, saa skulde man slutte, at han lykkeligen haver forrettet en hemmelig kur, som ingen anden medicus haver understaaet sig i at foretage og til belønning herfor er bleven geheim-kabinetminister og greve.

Tolluntur in altum, ut lapsu graviori ruant¹³⁾).

Oktbr. lod jeg Katholdt skille ad, og lod sætte en dige langs med

vejen til Kragelunds led. Hvad der bevægede mig mest hertil var, at de fra Bæk og Øsby toge sig selv den frihed og kørte fra Bæk løkke ind i Katholdt, naar deres rette veje vare dem for onde, og altsaa opkørte og fordærvede mig jorden.

Nov. lod jeg plante 12 elmter-træer udi fennen til skyts for gaarden, da det altid er bedre, at træerne staar noget fra gaarden end alt for nær.

I dette aar bléve Øsby's, Bæks og Vonsbæks marker adskilte udi kobler og indhegninger, hvilket kostede dennem mange penger. Vi have det ganske aar igennem haft et saare vaadt og fugtigt vejrlighed.

ANNO 1772.

d. 17. jan. var en saare mærkværdig dag, thi paa den dag blev en conspiracy opdaget, som om den havde faaet fremgang, havde blevet skadelig for kongen det kongelige hus og hele riget. Hovedpersonerne i denne conspiracy vare: den daværende dronning Caroline Mathilde, den foromtalte grev Struense og grev Brandt. Grev Struense, som i saa kort en tid var bleven saa højt ophøjet, var dermed ikke fornøjet, men søgte efter at komme paa den højeste ærens trappe, tilstod selv, at han havde begaaet crimen læsæ majestatis¹⁴⁾ i højeste grad. Her viste den gode Gud sig at være en retfærdig dommer, idet han hæmmede deres ublu omgang, tilintetgjorde deres ugudelige forehavende og gav dem deres fortjente løn. Kongen lod sig ordentlig skille ved sin dronning, som blev henført til Celle i det hannoverske. Struense og Brandt blev haanden og hovedet afhugne med en økse og kroppen parteret og lagt hver paa fire stejle. Gud reger os med din gode Helligaand. for Jesu skyld!

I denne vinter haver kornet været saare dyrt, thi een skp. rug kostede 26 sk., 1 skp. byg 16 sk., 1 skp. havre 11 sk., 1 skp. boghvede 12 sk., ærter skp. 24 sk. Gud høre dog de fattiges raab!

Maj. Udi dette foraar lod jeg fra ny af lægge stenbro fra porten indtil fen(ne)ledet og plantede paa begge sider grantræer. Samme tid blev stakitporten til Øster Katholdt sat.

Aug. blev en sig udi Øster Katholdt sønden for Bæks kirkesti opkastet til en fiskerdam.

ANNO 1773.

April lod jeg anlægge en nye hummel-hauge, som ligger østen for abildgaarden, hvorudi jeg lagde henimod 2000 planter af engelsk sort; og til min fornøjelse lod jeg derudi bygge et lidet lysthus.

Juni var jeg tillige med mine sognemænd udstævnet paa amtshuset for at fastsætte præstens indkomster, hvorforre ogsaa den angivelse, som

jeg længe tilforn havde indleveret paa mine indkomster, offentlig blev oplæst, og den blev med sognemændenes ja bekræftet at være rigtig. Angivelsen findes i past. protokollen pag. 45.

NB. Dette haver været et særdeles frugtbar aar. L. D. in sec. sec.¹⁵).

ANNO 1774.

Juni lod jeg den nordre side paa den søndre lade tække.

Septbr. Den humlehaug, som jeg udi afvigte aar lod anlægge, bragte mig i dette aar 23 lispund, og var humlen særdeles god.

Udi dette aar skulde Strandløkken deles. Boniterings- og sandemænd sc. 3 og landmaaleren bleve beskikkede. Jorden blev boniteret, udmaalet, og enhver blev sin andel tilmaalet, hvormed vi alle vare fornøjede. Præstens andel faldt fra denne side af Laadenhøj lige til hans skov; næst præstens vesten for kom Kragelund og ved ham igen Jep Christiansen i Feldum. De fire øvrige, som havde kun hver nogle faa agre, skulde ligge sammen allervesterst. Øvrigheden og forstbetjentene, som vi maatte hente, komme for at bese delingerne og for at faa en smaus, som kostede 10 rdlr. Herpaa skulde det fastgøres paa tinget. Lauritz Mortensen i Vonsbæk, en formuende sandemand, var kort tilforn bleven en lodsejer i Strandløkken, ved det han købte Nygaards mandens andel, fandt for godt at omstøde hele sagen. Han, som er formuende mand, formaaede det ogsaa rigtig nok; hermed vare alle de anvendte omkostninger ganske og aldeles spildte. Nu skal vi igen begynde paany. Boniteringsmænd, sandemænd og landmaaler skal igen antages, øvrigheden og forstbetjentene anden gang herop, eftersom den formuende mand haver faaet Vesterkær imedflikket, hvorudi præsten haver et meget godt græskoppel. Hvorledes det nu vil falde ud, vil tiden lære; et aar er gaet forbi, og vi ere endnu lige nær, uagtet de mange omkostninger, som ere allerede gjorte.

huc usq. et non ultra¹⁶).

I aar har rug a skp. kostet 15 a 16 sk., byg a skp. 7 a 8 sk., havre a skp. 5 sk., ærter a skp. 10 sk.

ANNO 1775

lod jeg oprydde en gammel hummel-haug sønden for den søndre lade, og gjorde den til en køkkenhaug, som bar meget godt til det første aar, især hvidkaal, da deri avledes nogle hoveder, som vejede 16 pund.

ANNO 1776

fik jeg den toft indhegnet ude paa Nab. Da Bæks marker bleve delte, havde præsten noget jord paa Nab, hvilket kirkeværgeren Knud Han-

sen i Bæk begærede at faa det ind til sin hauge paa den vilkaar, at han skulde forsvarlig græsse i Bæks skov mine tvende landbolers køer. Da nogen tid var forløben, mærkede jeg, at han lod skoven saaledes begro, at der ikke kunde græsse noget, hvorpaa jeg foreholdt ham hans omgang mod mig, og da han endelig slog i sig selv, udlagde han mig mit jord igen, hvilket jeg straks lod indhegne, og lagde jeg det til mine tvende landbolere i Bæk imod en aarlig afgift.

Dette aar haver været et særdeles frugtbart aar. Herrens navn være priset.

I dette aar blev den søndre side af sædehuset, sognets andel, takket.

ANNO 1777.

Lod jeg den søndre side af den søndre lade takke, iligemaade min andel af den søndre side af sædehuset. Vinduerne udi den dagligestue lod jeg ganske ny indsætte. Sognemændene gavede noget lidet hertil, saasom det er i deres anpart af huset. Kornprisen haver været i dette aar: rug a skp. 8½ a 9 sk., byg a skp. 7½ sk., havre a skp. 4½ sk, boghvede a skp. 12 sk., ærter a skp. 11 sk., hveden a skp. 17 sk.

ANNO 1778.

Udi denne sommer lod jeg den øster lade nedbryde, saasom den var ganske brøstfældig og lod igen en ny lade opbygge, hvorudi hestestalden blev indrettet.

Det nordre dige ved Thusens fold blev oprenset og podningen knækket og flettet.

ANNO 1779.

Fra fasten af indtil høsten blev alle baade, som fandtes i fjorden, forsegledede og varede indtil høsten, da de blev løsgivne.

Smaafolkene fik egentlig 20 a 32 sk. Vi andre intet.

Endelig kom det saavidt udi dette efteraar, at den saa mange aar omtvistede Strandløkke kom saa vidt, at jeg fik min andel indhegnet. Vid. 1774.

Dec. Natten mellem d. 19. og 20. dec. skete et grueligt mord paa capitainen Kamin udi Aastrup, som af een, der havde tjent ham, om natten, da han laa og sov, blev slagen for hovedet med en økse, og da han ikke døde deraf, blev han af morderen kvalt med et stykke baand. Morderen sidder nu og venter efter sin fortjente løn¹⁷).

Udi dette aar kostede rugen a skp. 10½, byggen ligesaa, ærterne 11 sk., havren a skp. 6 sk., boghveden 8 sk. Dette aar haver været et meget tørt aar, saa man var megen trang paa vand.

ANNO 1780.

Udi denne sommer lod jeg en stor forandring gøre udi sædehuset. Dagligstuen blev 1 fag større, hvilket fag tilforne var en forstue. De tvende kamre, som vare for ved stuen, lod jeg gøre til en forstue, og storstuen lod jeg gøre 4 alen bredere end den var, paa det at jeg kunde faa tvende kamre ved siden af storstuen.

Udi dette efteraar kom kvægsygdommen hertil sognet, men spredte sig ikke vidt. L. D.

ANNO 1782.

Denne sommer og hele efteraaret var saa vaad, at ingen kunde huske saadan, meget korn blev fordærvet paa marken.

— — —

Hermed slutter pastor Selmers optegnelser, hvad aarsagen saa end hertil kan have været. Da hans efterfølger, pastor Brincken, 1800 faar fat i det lille hæfte, følger han pastor Selmers opfordring til at fortsætte med optegnelserne, men maa efter et par aars forløb, 1802, standse hermed, idet hæftet da er udskrevet. Pastor Brinckens optegnelser vedrører næsten udelukkende vind og vejr samt bygningsarbejder ved præstegaarden. Kun en enkelt af dem skal derfor gengives her. Den lyder:

1800, dom. trin.¹⁸⁾ Æblet falder ikke langt fra stammen! Pigen A. M. H. af Bæk vovede det offentlig paa kirkegulvet at sætte sig imod den nye kristel. psalmebogs brug!

Har man nogensinde hørt om saadan en frækhed i at fornærme sine retmæssige lærere?

Noter:

- 1.) Laus Deo = Gud være lovet.
- 2.) Stuehuset.
- 3.) Lej(d) = udyrket areal.
- 4.) Dom. rog. er 2 $\frac{4}{5}$ (5. søndag efter paaske).
- 5.) Christian Fabricius († 1789), diakon ved Haderslev Frue Kirke 1769-71.
- 6.) dvs. i neget.
- 7.) efterfølgere.
- 8.) ophøre.
- 9.) Festum Epiphaniæ = Hellig Trekongersdag, Mariæ Purgatio = 2/2., Annunciatio Mariæ = 2 $\frac{5}{3}$., Mariæ Visitatio = 2/7., Festum omnium Sanctorum = Alle Helgens Dag.
- 10.) skæppen.
- 11.) I margin har pastor Selmer senere tilføjet: Det blev til intet med guldminen.
- 12.) sig = lav plet i marken, hvor der staar vand i fugtigt vejr og om vinteren.
- 13.) Man hæves mod højden, for at faldet kan blive desto større. Denne bemærkning maa være tilføjet senere.
- 14.) Majestetsforbrydelse, højforræderi.
- 15.) Gud være priset i evighedernes evighed.
- 16.) Dertil og ikke længere.
- 17.) jfr. Dannevirke 19—22/12 1944, Af gamle Retsdokumenter I-IV.
- 18.) 8. juni

EN MØLLER AF ÆDEL BYRD

Af H. Hansen Toft.

I 1564 overdrog Kong Frederik den Anden Runde Mølle til Eskel Jessen, hvis Efterkommere har drevet den gamle Mølle til helt ned mod vor Tid. Eskel Jessen skal efter Sagnet have været af høj Byrd, endog Frederik den Anden skal have besøgt ham tit. Han blev opdragen paa en Gaard, Toften (Margretegaard) i Løjt kirkeby, hvor han endda skal have haft et Par Prinsesser som Plejemødre. Det er vist kun Sagn; men sikkert er det imidlertid, at Gaarden Toften (æ Tovt) har været usædvanlig fint udstyret. Den havde sjældent smukke udskaarne Paneler med bibelske Motiver, et enkelt bar et Aarstal fra 1500-erne. Disse smukke Paneler, der endnu mindes af de gamle i Sagnet, er desværre for en stor Del gaaet tabt. Et enkelt blev i 1895 sendt til en Løjting i Salinas i Kalifornien, der var Ætling af Eskel Jessen, hvor det anses for en stor Sjældenhed. Eskel Jessens Fæstebrev findes endnu i Sagnet; ligeledes findes Fæstebrevet for hans Søn Jes Eskelsen, der er underskrevet af Kristian den Fjerde i 1595.

Gaarden Toft gik fallit 1721, og Landet deltes mellem den danske og tyske Kro i Løjt kirkeby og Stuehuset blev Lejehus og blev nedbrudt 1861. 1721 rejste 3 Sønner fra Gaarden Toft til Rangstrup og Omegn, hvor deres Efterslægt lever endnu. En Ætling af Toftslægten var den i Aar afdøde Apotheker P. Toft, Tønder.

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

Stöt de sønderjydske Indsamlinger

DANSK MASKINOPLAG ^{A/S}

(JØRGEN M. HANSEN)
Aabenraa - Telf. 2044

Sønderjyllands ældste og største Specialforretning i Maskiner for Landbruget.

HANS KNUDSENS JERN- & STAALFORRETNING ^{A/S}

SØNDERBORG

Telef. 2040 — 4 Linier

Brug Sønderborg Garn fra

^{A/S} Det Nordiske Kamgarnspinderi Sønderborg

Haderslev Klædefabrik

M. Schaumann

HADERSLEV

„UNION“

Korn- og Foderstofimport A/S
Aabenraa

Sønderborg
Andelsmejeri

Skanderborg Landbosparekasse

Kontortid 10¹/₂-12¹/₂ og 2-3¹/₂
Skanderborg, Telf. 154

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Aabenraa
Andelsmejeri

Tønder Mejeri

Telefon 186

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

Silkeborg

Andels-Svineslagteri

Aalborg Mælkekompagn

Aktieselskab

Aalborg

Aktieselskabet

Køge Trævarefabrik

Køge

Vilh. Jensen

Murermester . Cementstøber
Tagsten . Mursten . Rør

Brande . Telf. 153

Hede Niensens Fabriker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

Per Nielsen

Stenhuggeri

Gravmonumenter
Søndergade 8 o. C

Horsens

Telefon 963

Reserveret

„B“.

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Drenge*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Helsingø Kost- og Realskole

NORDSJÆLLAND

Skolen er beliggende i en smuk skovrig Egn nær Kattegat. Skolebygningen er ny og tidssvarende. Universitetsuddannede Lærere.

Program sendes.

O. Nelsson

Stenhus Kostskole, Holbæk

Rektor Svend Larsen

Fra 1. August 1944 særskilt nyoprettet Gymnasieafdeling for Piger.

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik

Aktieselskab

RINGSTED

N. C. Mehlsen, Struer.

Fiskeexport & Røgeri.

Telegramadresse: Mehlsen — Telefon 2

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør

grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tif. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tif. C. 5036

Køb dansk Arbejde!

Jydsk

Trikotagefabrik A/S

IKAST

NIELS LARSEN'S

TRIKOTAGEFABRIK

Hammerum

Snoghøj Gymnastik- højskole

Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krøgh.

Sønderborg Andels-Svineslagteri

Telefon 2051

N. C. Kloster

Haderslev

T6lf. 2210 - 2211

Dansk Nellikerkultur

A A B E N R A A

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

I. B. Bruun & Søn A/s

Nylokøbing F.

Maskiner for Træindustrien.

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som antikv. Litteratur om Sønderjylland

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing
SLÆGTSFORSKENES BIBLIOTEK

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

**NAKSKOV
SKIBSVÆRFT**
NAKSKOV DANMARK

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom

Vesterbro 18 . Aalborg

A/S P. SCHOU & CO

TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

N. P. Hansen & Co.

Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Aktieselskabet

Helsingørs Væveri

Helsingør.

Vojens

Andels-Svin slagteri

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

